

MC
12007

M É R N Ő K I T O V Á B B K É P Z Ő I N T É Z E T

... előadássorozatából M.29.

MAGYAR KLASSZICISTA ÉPÍTÉSZET TÁRSADALMI,
GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI ALAPJAI.

Irta:

Dr.Kardos György

Kézirat.

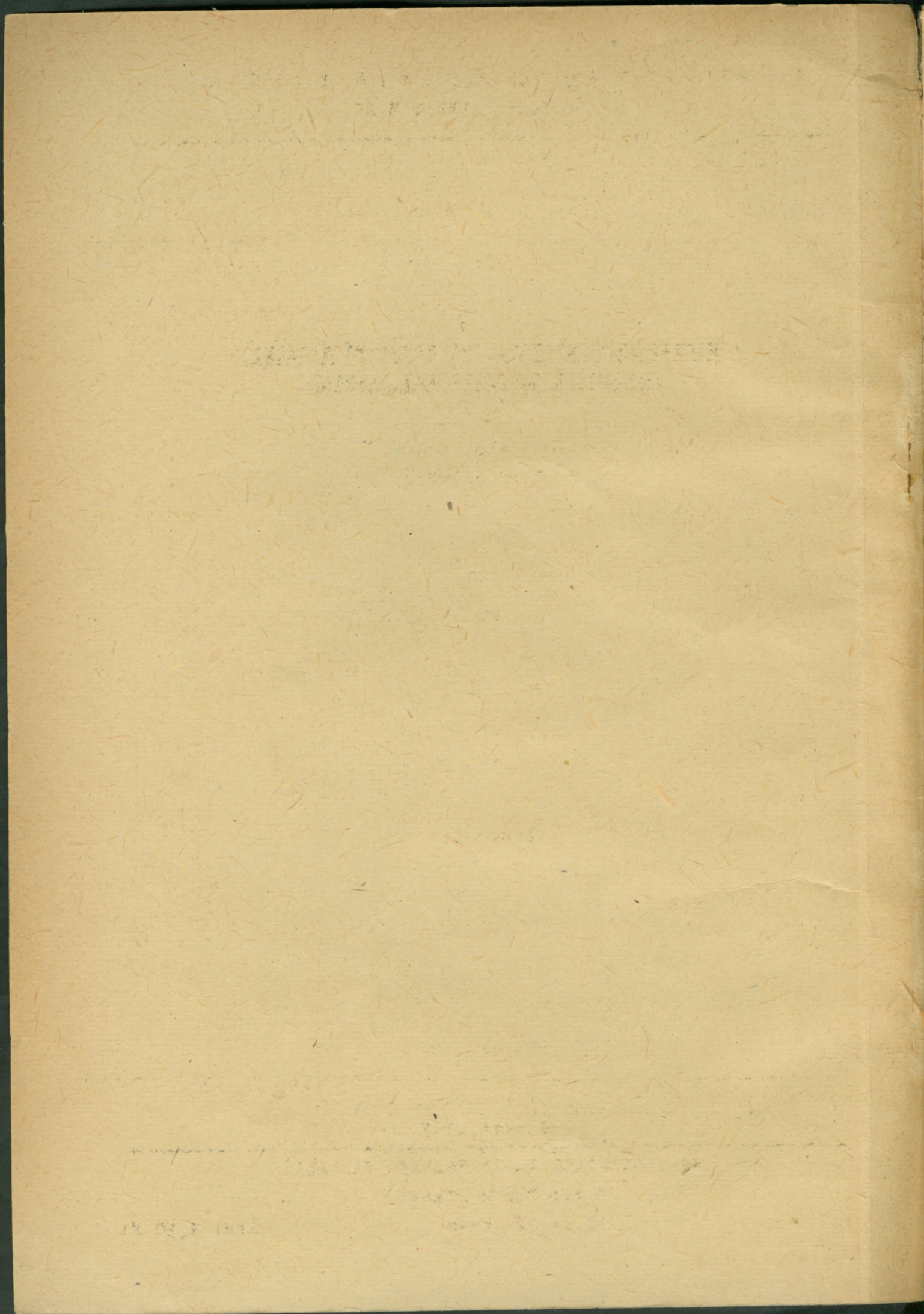
Budapest, 1953.

FELSŐOKTATÁSI JEGYZETELLÁTÓ VÁLLALAT

F.v.: Török József.

T.14,299.szám .

Ára: 4,50 Ft

MÉRNÖKI TOVÁBBKÉPZŐ INTÉZET
előadás sorozatából. M.29.

MAGYAR KLASSZICISTA ÉPÍTÉSZET TÁRSADALMI,
GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI ALAPJAI.

Irta:
Dr.KARDOS GYÖRGY

Kézirat

Budapest, 1953.

FELSŐOKTATÁSI JEGYZETELLÁTÓ VÁLLALAT

F.v.: Török József

T.14.299.

Ára: 4.50 Ft.

MC 12 007

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
Művelődésmagló	
1953. évi A.	10076 SZ

Magyar klasszicista építészet társadalmi, gazdasági és politikai alapjai.

Az európai művészet XIX. századi fordulója formális megítélés szerint stílisztikai fejlődés a festői, plasztikus fel-fogású barokkból, a mozgalmasságból és raffináltságból, hol átmenettel - hol átmenet nélkül - a mérlegelthez, a kimérthez, az antikizáléhoz, a XIX. század elejének új stílusához, a klasszicizmushoz.

A klasszicizmus stílusa, mint művészeti irányzat, a felemelkedő burzsoázia ideológiáját ^{fejezi ki} amely első nyomaihoz is a burzsoázia társadalmi tudatának, a francia forradalommal uralomra került polgárságnak a polgári társadalom tudatának tükröződése. Európaszerte mindenütt annak a társadalmi réteg^{nek} tudatának tükröződése, amely a francia forradalom nyomán megerősödött osztály-öntudatával a feudalizmus és abszolutizmus ellen vívott forradalomban, vagy harcban a XIX. század uralkodó osztálya lett.

E társadalmi tudat tükröződése ^{nek jellege} Európában a forradalom és uralomra jutott polgárság harcainak és győzelmének történelmi viszonyaitól, országuk, nemzetük társadalompolitikai és gazdasági viszonyaitól nem független és így tükröződése is igen változatos.

Franciaország klasszicizmusa, beleértve a Louis XVI-t, a direktóriát és az empire-t, a feudalizmusba beépülő polgárság, a demokratikus forradalom polgárságának és az erőre emelkedő burzsoáziának és utána ^a diktatura alatt élő polgári társadalom öntudatának tükröződése, ami megfelel annak a hosszú évekig tartó átalakulásnak, amely az emberi jogok deklarálásából, a társadalmi szerződés tanaitól a terroron át Napoleon császárságához vezet. A francia direktoriáns dörizmus mozgósítja a társadalmat a feudalizmus barokk ideológiájával szemben és eljut Napoleon korában a társadalmi tudat tükröződéseiképpen ahhoz, hogy ha nem is a dörizmus, hanem az antik római császárság klasszikusainak fellelevenítésével, sokszor másolásával a forradalom utáni rendet, a hatalom stabilitását, a győzelmes burzsoázia szilárd osztályuralmát hirdesse. A francia forradalom a maga korában nemzeti

és népi. A polgárság győzelme a feudalizmus bukását jelenti, de jelentí a jobbágyság felszabadítását is jelenti.

Anglia klasszicizmusa 140 évvel az angol burzsoá forradalom után a polgári társadalom tudatának tükré a művészetben és építészetben. De nemcsak a 140 évvel korábban győzött burzsoázia tudatának tükröződése, hanem annak a kapitalista burzsoáziának művészete is, amelynek a szabadságharcban elszakadt jenkjei Washingtonban az új amerikai polgári öntudat kifejezésésképen építik a kor legnagyobb klasszicista alkotását: a Fehér Házat.

A középeurópai osztrák és német klasszicizmus - anélkül, hogy a részletek boncolásába bocsátkoznánk - annak a polgárságnak tudatát tükrözi, amelyet a feudalizmus romjain továbbélő abszolútizmus . Szent Szövetséggel, alkotmánnyal, parlamentarizmussal, ha kell, erőszakkal uniformizál. Annak a polgárságnak tudatát tükrözi, amely a németországi XIX. századi néptömegek forradalmának közepette a népet cserbenhagyta. Benne XVI. Lajos korabeli társadalom művészete, a Louis XVI. ismétlődik, - értelemszerűleg azzal a különbséggel, hogy a XIX. század közepének német polgársága és abszolútizmusa már megjárta a francia forradalom iskoláját.

A reformkorszak klasszicizmusa hazánk korabeli társadalmának tudatát tükrözi. Ez a társadalom helyzeténél és születésénél fogva alapvetően különbözik a nyugati országok uralmon levő merkantilista abszolútizmustól támogatott, vagy saját országuk feudális elnyomóival tétova harcban összefonódott polgári társadalmától. Jellegét két osztály ellentétes hagyományokból, célkitűzésekből táplálkozó, de az idegen gyarmatosító abszolútizmus ellen harc pillanatnyi érdekközösségében egységessé ⁺kovácsolódott. Tehát a kereskedő, néha még iparral is foglalkozó, politikai és társadalmi felfogásában, állásfoglalásában feudális, de életformájában, műveltségében már elpolgárosodott nemességből, és a nemességet pénzért megvásárló, az osztrák politika ellen a kereskedelem és ipar szabadságáért a nemességgel együtt harcoló, elnemsodott polgárságból ötvöződött reformkori társadalom tudata tükröződésének tekinthetjük a korszak klasszicizmusát a művészetben.

----- ⁺/társadalmának ideológiája határozza meg.

A proletárdiktatúrának tudástartalékok oly törvényszerű fejlődéséből kell állnia, amelyeket az emberiség a kapitalista feudális és hivatalnoki elnyomás alatt dolgozott ki. A szocialista kultúra a múlt hősi harcait tükröző kulturát lépcsőfoknak tekintti - mondotta Lenin. Lépcsőfokok együttese az emberi haladás lépcsőzetét jelentik és e hősi harcok az emberiség, vele a magyar nemzet és a magyar nép haladásának emelkedő szakaszait jelentik. A szocialista kultúra, korunk művészete ezért haladó és népi kultúra és ezért a szocialista művészet nemzeti és hazafias művészet. A lépcsőzet lépcsőfokai, hazánk művészetének, kulturájának egyes szintjei, a magyar nemzeti haladó hagyományok állomásai elsősorban azoknak a korszakoknak művészeti örökségei, amelyekben a magyar nép története, társadalmi, politikai és eszmei harcai az emberi és a magyar nemzet haladását szolgálják.

A múltban mindaz értékes, ami elősegíti a haladó tartalom művészi kifejezését és ezzel a művészeti alkotások számára az ismeretterjesztő, nevelő funkció elvégzését biztosítja. A görög építészet klasszikája nemcsak az objektumok formáival, megjelenésével, zavartalan kibontakozásával, minden "talánymentessé- gével" segíti elő a műalkotás élvezését, hanem épen módszereivel teszi lehetővé az esztétikai szintézis fárasztó folyamatának könnyű lefolyását és ezzel a műtárgy nevelő hatását. Mind- azt erőteljesen alátámasztja az, hogy - kerülve minden intim és magánjellegű témát, a tartalonszegénységet, mindig mély társadalmi tartalma gondolatokat vet fel. A tartalom gazdagságának és a közérthetőségnek ez az együttes szolgálata az építészeti haladás, a realizmus mesterjegye.

Ha a történelem fejlődésével kialakított örökségből a szocialista ábrázolás számára az vehető át, ami előresegíti a haladó tartalom kifejezését, akkor ez annak demokratizmusát jelenti, amelyben a világosság és közérthetőség alkati, helyesebben átfogó elemei a nemzeti és népi vonások.

A klasszicizmus építészetének nemzeti és népi jellege nemcsak abban rejlik, hogy ^{egy haladó} korszak társadalmi ideológiáját fejezi ki, hanem abban is, hogy ez a stílus és irányzat konkrét népi építészeti példákkal igazolja, hogy az Alföldön és Pest környékén minden szórványossága ellenére képes volt az egyszerű lakóházak számára is olyan művészeti eszközöket kifejleszteni, amelyek alkalmasak

voltak arra, hogy a házak lakói bennük ne csak szükségleti objektumokat lássanak, hanem emberies tartalmuk is kifejezésre jusson. Ez több, mint funkcionalizmus, de kevesebb mint Palladio Villa Rotonda-jának emlékszerűsége.

Nem állíthatjuk, hogy a pesti és vidéki klasszicista épületeink: zöme olyan mesterek kezében készül, akik a reformkorszak nemzetnevelésének aktív résztvevői és azt sem állíthatjuk, hogy a reformkor építészete valami specifikus mozgatója lett volna a kor fejlődésének. Ezt még az 1825 - 1830 évek irodalmára sem mondhatjuk el.

Ha ezt állítanók, azt jelentené, hogy mindezek okai és kiváltói a fejlődő reformkorszaknak. Marx azt mondta: "A művészet az emberi fejlődés minden korszakában a világ meghódításának művészi gyakorlati eszköze."

A kapitalista termelő viszonyok fejlődése a XVIII. sz. utolsó évtizedeiben és a XIX. század elején a gazdasági élet változásával kialakítja a politikai és társadalmi változásokat és ezzel az emberi gondolkodás és megváltozását. Hogy ennek az öntudat megváltozásnak "valamely országban egy bizonyos korban mi a főeszköze - mondja Révai - sok mindenben mulik", de lehet a művészet is. Hogy Magyarország az irodalommal, az építészettel csatlakozott a francia forradalommal megindult nagy európai mozgalomhoz, az természetesen nem jelenti a politikai tömegselekvés határozottságát, a jakobinus erőt,

De, hogy a magyar reformkor a maga körülményeivel és a maga ideológiájával területén - így az építészetben is - az antik oszményképhez fordult, hogy a kor építészete a klasszicista stílus - ez csatlakozást jelent a francia direktóráshoz, a forradalom művészetéhez.

Igaz, hogy a magyar történetnek is voltak jakobinusai: Martinovicsok, Hajnóczyak, ezzel szemben a XIX. század elején nem volt erős polgársága. Ennek a polgárságnak csak eszközei voltak arra, hogy a francia forradalomra egy bizonyos vonatkozásban válaszoljanak. Ani Kazinczyéknak és Kölcseynek a magyar nyelvújításért folytatott harcában a nemzeti és polgári egyenlőségért való küzdelmében a rendi, feudális elkülönülés ellen folytatott ellenállás kezdetleges formája volt, azt az építészetben nem lehet időben és tartalonban a romantizmusra,

az építészet nyelvújító korszakára, mert ez a magyar reformkorszak nagy, haladó és demokratikus harcainak közvetve méltatlan leértékelése lenne.

Az európai romanticizmus, amely az építészetben a nagy klasszicista mestereknél, így Schinkelnél, már a 30-as években jelentkezik, hazánkban Pollacknak a szabadságharc után épített Szép utcai Szapéry palotáján is felbukkanik és az 1860-as években érik be Feszl Vigadóján, a Bakács téri templomon és a főtéri templomon. Vajjon a magyar romanticizmus hazafiassága, patriotizmusa, a többi nemzetektől való különbözés lényegében üres hazaszeretete s a nemzeti tudat reakciós jegyének hangoztatása alkalmas volt-e olyan ideológiai erővé váljon, amely 1860-ban társadalmunk anyagi életében megérett feladatok megoldására alkalmas lett volna. Alkalmas volt-e arra, hogy a társadalom anyagi életére hasson? Alkalmas volt-e arra, hogy a néptönegeket, a társadalmat szervezze? Nem! Arra volt alkalmas, hogy a nemzeti ellenállás színével a vármegyékben újra ébredő új feudalizmust a közjogi vonalon mozgó nemesi ellenállást és az álparlamentarizmust mélyítse, de a reformkorszak hazafiasságának konkrét tartalmát, a magyar nemzeti öntudat kialakításának és a reformkorszakban az emberi haladásnak együttes szolgálatát ezzel aligha hasonlíthatjuk össze.

Igaz, hogy a romantik és a romantikus reakció is apellál a polgári forradalmakkal szemben a történelmi multra. A szocialista forradalom azonban nem azért fordul a történelmi hagyományokhoz, hogy azokat kijátssza a forradalom ellen, hanem hogy a hagyományokon keresztül történelmi szemmel nézze, érttesse meg a szocialista kulturális forradalmat.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Feszl Frigyes pesti Vigadójában, a magyar építéstörténet egyik élenjáró haladó örökségében, a maga korában, adott viszonyok között, a magyar művészet fejlődésének adott helyzetében, a klasszicizmus viszonylatában, haladó szellemben nem vetette fel és fogalmazta meg mondanivalóját olyan sikon és olyan bölcseséggel, mint az európai nagy mesterek, akár Semper, akár Ferstel. Feszl Frigyes Vigadójának, mint haladó hagyományaink egyik alapjának, mint a gazdag művészeti örökségnek hatása korlátozott, mert benne nem a romanticizmus a hagyomány, hanem az az érett, tudatos és egyéni

formálási mód, amely egyedi értékben a művet magas színvonalra helyezi.

A magyar klasszicizmus tiszteletrenéltó külföldi, sőt hazai ismertetői is gyakran utalnak Henselmannak, a magyar romantikus építészet elméleti vezérének megállapítására és gyakran hivatkoznak Széchenyi kijelentéseire, amelyeket az olasz formájú házak ellen tesz. Még Kossuthot is bevonják a vitába. Erősen rámutatnak a tudományos felkészültséggel járó stílus irányzat ellentmondásaira, az archaizálásra és sematizmusra, amely a pesti lakóházak, vagy bérházak homlokzatképzésén a klasszicista formaelemek alkalmazásának szabályaiból adódott.

Széchenyinek a klasszicista építészettel szemben tanúsított ellenérzése és Kossuth kritikája a Nemzeti Muzéumról a 30-as, 40-es, sőt 50-es években /1847/ aligha jelentettek többet, mint a haladás sürgetését és korukban való állásfoglalásukat mai szempontjainkra átvinni nem lehet. Széchenyinek az olaszos építészettől való idegenkedése a gótizálás érdekében, ha nem is világosan formált kijelentés, nyugat felé való utalás. Az angol romanticizmusra az angliai korabeli lakóházak kötetlen felépítésének felfogására hívja fel a figyelmet.

Arról azonban megfelelkeznek, hogy Kossuth azt mondta, a Lánchíd alapkövének letétele a magyar jogegyenlőség alapkövének letételét is jelenti.

Bármennyire meglepő klasszicista kastélyaink stílusjegysége, a formai egység ellenére nem lehet őket összetéveszteni. Az alsuti, gyömrői, dégi, csákvári kastélyok mindegyike egyedülálló, alaprajzilag illeszkedik a tájba és a közös építészeti ideál keresése mellett a keresztülvitel egyéni, nemcsak a részletek hangsúlyozásában, hanem tömegükben is. Ehhez járul az a stilisztikai fejlődés, amely a csákvári kastély görögösségétől a gyöngyösi Orczy kastélyig vezet, amely utóbbinak szigorú dórikus tornáca egyénien kezelt, romanticizmus jegyeit viselő falsíkok elé van állítva.

A sematizmus vádjára az is, hogy a klasszicista épületek alaprajza és homlokzatkialakítása nem azonos kéztől származik. Ebben a vonatkozásban nem kell hivatkoznunk a Pal. Barberini, vagy a Palazzo Farnese homlokzataira. Nem ritka ez hazánk építészetében a XVIII. században, a barokk korban sem. Az esztergomi Török

generális házának kapuzata Mayerhoffer kezétől származik, a ténylegi kastély gazdag erkélye pedig talán Hillebrandt műve, vagy az egyetemi templom kapuzata, amely Hébenstreit szobrász alkotása.

A klasszicista példák a maguk korában és korunkban sem jelentik azt, hogy a magyar klasszicizmus szemünkben olaszos, nemzetietlen és sematikus építészet lenne.

"Aki nem az őseitől lerakott alapokon akar tovább építeni - mondja Révai József - hanem az alapokat csak rombolni akarja, annak nincs joga rájuk hivatkozni."

-o-o-o-o-o-o-o-o-

Vizsgáljuk meg ezek után a XIX. század magyar társadalmanak fejlődését és alapjait 1848-ig.

A magyar klasszicista építészet társadalmi és gazdasági alapjainak vizsgálatánál fel kell figyelünk egy alapvető jelenségre. Ez végig a rendi politika, sikkján játszódik le, és nem választható el a feudalizmus XVIII. sz. közepe óta kifejlődő általános válságától, az abból keletkező ellentétektől. Az osztrák és magyar uralkodóosztályok közötti, a magyar földesurak és jobbágyok közötti ellentétet ez a jelenség állandóan színezi és a kül- és belpolitikai helyzet változásainak megfelelően gyakran ellentétes iránybontorítja. Ez a jelenség abban áll, hogy míg a magyar nemesség a saját és a vele blokkban levő kereskedelmi tőke érdekében harcol a gyarmati függés ellen, nem hajlandó ezt következetesen végigvinni és a szakításig elnenni. Egyidejűleg ragaszkodik a Habsburg kapcsolatokhoz is.

Ragaszkodik hozzá azért, mert a feudalizmus általános válságával együtt jár a feudális árutermelés során egyre jobban kiszáknányolt, fokozatosan földnélkülivé vált parasztság gyakran forradalni tiltakozása. A fel-fellobbanó parasztnozgalmak ellen pedig a magyar nemesség saját fegyveres erő hiányában épen Bécsből várja a védelmet. Másrészt ragaszkodik a Habsburg kapcsolatokhoz azért, mert az osztrák tartományok olyan állandó piacot jelentettek, amelyeknek elvesztését megfelelő kiterjedésű belső piac hiányában nem kockáztathatta az árutermelő közép-nemesség, elsősorban pedig a hasonlóan árutermelő nagybirtokos főnemesség.

A magyar nemesség ilyen kettős, látszólag indokolatlanul ellentétes magatartásának történelmi okai vannak. Minden ország

történelmében, amely végigszenvedte az új kor elején a fő kereskedelmi utvonalak a Földközi tengertől az Atlanti óceánig való eltolódásának hatását, fellelhető, hogy a városok, általában az addig elért polgári életviszonyok visszafejlődtek és ennek következtében a kapitalizmus normális fejlődésének útja elkaranyarodott és egy elpolgárosodó feudalizmus alakult ki Magyarországon is, Porosz- és Lengyelországgal együtt, a kapitalizmus normális útjának elcsenvesedéséért azzal kárpótolja magát, hogy Európa éléstára lesz.

A satnya városi burzsoázia helyett polgári nemesség alakul ki, amelyik maga kereskedik, exportál, földet szerez, vám és adómentességét a kereskedelmi verseny feltételeinek javítására használja fel. Politikailag pedig - ezek az országok éppen polgári fejlődésbeni visszamaradottságuk következtében idegen népek csataterei lesznek, idegen elnyomás alá kerülnek, feldarabolják őket.

A felvetett ellentmondó jelenség ebből a fejlődésből keletkezik. Ennek folytán a polgári átalakulásért folytatott harcot a polgári nemesség vezrti, amelynek érdeke ugyan a polgári viszonyok olyan kialakítása, amelyen belül szabadon fejtheti ki gazdasági tevékenységét, de ugyanakkor nem érdeke a feudalizmust teljesen felszámoló polgári átalakulás, amely veszélyezteteti feudális kiváltságait és a földbirtokállományt.

Ez az ellentmondás a feudalizmus válságának elmélyülésével a harmincas, negyvenes évek folyamán egyre jobban kiéleződik és 1848-ig nem is oldódik fel.

A magyar nemesség célkitűzésének kettőssége, a feudális kiváltságokhoz való ragaszkodás és a kapitalista fejlődés lehetőségeinek keresése, harc az idegen elnyomás ellen és ugyanakkor az ahhoz való kényszerű ragaszkodás, jelentkezik a felépítésművés minden területén, így az építészetben is. Az építészetben ennek a kornak a kifejezője a klasszicizáló későbarokk és csak részben közvetve a klasszicizmus.

Vizsgáljuk tovább ennek a kettősségnek fejleményeit:

A XVIII. század végén a magyar társadalom belső fejlődés-vonalát felülről kíséri megváltoztatni II. József. A felvilágosodott abszolutizmus rendszerét akarja valóra váltani. A nemesi vármegyék megszüntetésével és az ország 10 kerületre T. 14299-53/I.

való felosztásával a rendiség hatalmát akarja először megszüntetni. Második lépése a franciaországi fiziokratizmus hatása alatt a földadó bevezetése. Külpolitikai tervei megvalósításához szüksége volt a nemesi adómentesség megszüntetésére. Ezt a célt szolgálja minden olyan rendelete, amelynek középpontjában a jobbágyság függő helyzetének megszüntetése áll. A nemesség ellenállása, az 1787 után megindult németalföldi fegyveres felkelések és a sikertelen török háború II. Józsefet reformjai visszavonására kényszerítik.

II. József halála után az 1790-91-es első reformországgyűlés Lipótot koronázza királlyá.

Ez az időszak a francia forradalom diadalának kora. Ebben a francia polgárság körében már a XVI. sz. óta kiérlelődött nemzeti humanisztikus gondolatok mellett a Rousseau Társadalmi Szerződésében hangoztatott gondolatok érvényesülnek, Ennek értelmében minden ember és ember közti különbség, minden felülről jövő elnyomás jogi szempontból lehetetlen. A francia forradalomnak ezt az alapgondolatát felhasználja az 1790-91. évi országgyűlés is, de eltorzítva. Az uralkodó a rendekkel kötött szerződést. Ezt a szerződést II. József megsértette, tehát vele szemben joguk van a rendeknek minden fellépésre. Más uralkodó sem állhat soha a jozefinista elgondolások alapján. Ezért az országgyűlés III. József reformjait teljesen eltörli. A rendek célja a királyi hatalom korlátozása, a régi kiváltságok megőrzése. Ennek érdekében kapcsolatot keresnek a poroszokkal. A török béke azonban a minél gyorsabb kiegyezés útjára kényszeríti a magyar nemességet.

A II. József abszolutizmusa elleni nemesi reakcióban a nemesi kiváltságok védelme mellett már észre lehet venni egy új elemet is. Az országgyűlési bizottságok munkálataiban a gazdasági kérdések, különösen az osztrák vámpolitika elleni kérdések kidolgozásában a pozsonyi, győri, pesti kereskedők területei a legélénkebben részt vesznek. A nemes, mármint a burzsoázia szószólója a polgári Magyarország érdekeinek képviselője is fellép. A nemes, akinek agrárexportját a közbeeső vámvonat gátolta és a kereskedők, akik elől az osztrák kereskedelmi tőke fölözte le az állat, bor- és gabonakivitel és az iparcikkbehozatal nem megvetendő profitját, közelednek egymáshoz a Magyarországot

gyarmati sorban tartó osztrák merkantilista gazdaságpolitika ellen. A nemesség és polgárság bizonyosfoku együttműködésének jele többek között az is, hogy az 1790-es országgyűlés által a kereskedelmi ügyek megjavítására kiküldött bizottságnak két polgártagja is volt.

II. Lipót először a polgárságot, később a parasztságot akarta a követelőző nemesség ellen felhasználni. A polgárság nem hajlandó a nemesség követeléseivel szemben az udvart támogatni. A parasztságot pedig a francia forradalom eseményeinek hatása alatt Lipót nem meri felhasználni és így a kompromisszum útjára kényszerül.

II. József reformjai elleni nemesi ellenállás hatása alatt indul meg a gazdasági erők városiasodá irányában való fejlődése. Másik lényeges hatása az, hogy kifejlődött egy generáció, amely ha nem is a felvilágosodás, de az évszázadokkal előbbi nemzeti humanizmus oszméit magáévá teszi és fontos feladatának tartja a nemzeti nyelv művelését és a nemzeti egység gondolatának hirdetését.

A francia forradalom szabadságeszméinek azonban ezekben a társadalmi és gazdasági viszonyokban semmi talajuk sincs. Épen ezért időszerűtlen volt a Martinovics összeesküvés. Részben az összeesküvés következménye a Sándor Lipót főherceg kormányzási programjához görcsösen ragaszkodó, tehetségtelen Ferenc császár és a kiváltságait féltékenyen őrző magyar nemesség reakciós szövetsége.

Ennek a szövetségnek következménye az, hogy míg Poroszországban, amelyik a kereskedelmi súlypont áttolódása miatt hozzánk hasonlóan szintén kiesett a kapitalizmus európai fejlődésének utvonalaiból, a század elején a porosz junkerbirtokok megindulnak a kapitalista fejlődés útján, addig nálunk továbbra is a Hármaskönyv, az ősiség és a kizárólagos nemesi birtokjog van uralmon. Bizonyosfoku fejlődés azonban gazdasági téren nálunk is tapasztalható a század első évtizedeiben, a Napoleon elleni hadjáratok eredményeképpen. A magyar birtokosréteg fölös termékeinek jó piacot nyújt a hadsereg fokozott élelmiszerszükséglete. A magyar földesurak kezdik intenzívebben művelni földjeiket, mert rájönnek, hogy érdemes túlprodukciót létrehozni. A nemesség vagyonosodása következtében erősen megnő ebben az

időszakban az ipar felvevőpiaca is. Az iparfejlődést elősegíti még egy másik körülmény. A Napoleon kontinentális zárlata következtében Magyarországra tolodott kereskedelmi utvonalak a kereskedelmi tőke fokozottabb felhalmozását és így

a kereskedelmi tőke

ipari tőkébe való beolvadását teszik lehetővé. A gazdasági élet ez átmeneti fellendülése annyira megerősíti Ferenc oszászár és a magyar rendek szövetségét, hogy Napoleon 1809-i felhívása nálunk sikert fülekre talál.

A francia háborúk gazdasági fellendülése a nagybirtokos főnemesség mellett a köznemesség vagyoni helyzetét is jelentősen megjavította. Fejlődése nem olyan fokú, mint a nagybirtokosoké, de állandóbb. Ugyanis a fejletlen magyarországi hitelviszonyok, az uzsorakölcsön nem tették lehetővé, hogy 1-5000 holdas birtokát kölcsönök felvételével terhelje és gazdaságát ezáltal üzemeltesse. A köznemesség vonalán a fejlődés abban jelentkezett, hogy a majorsági gazdálkodás és a kizárólagosan a jobbágy robotmunkán alapuló még feudális gazdálkodás a konjunktúra miatt intenzívebbé vált.

A középnemesi birtok az osztrák államdíósság enyhítésére létrehozott sorozatos devalváció idején nem volt eladósodva, így a devalváció és a velejáró erős gazdasági visszaesés, ami a nagybirtokon a műveletlen földterület növekedésében, a juh-tenyésztés elterjedésében jelentkezett, a középnemesi birtokot nem érintette.

A középnemesség életszinvonala éppen az újonnan szerzett vagyon folytán emelkedik és ennek következtében életformája is kezd bizonyos mértékig hasonlítani a nyugati polgári életformához. Fellelhető a köznemesség körében is a művelődési vágy, eljutnak közéjük a nyugati ideológiák, sőt talajra is találnak.

A köznemesség vagyonosodásából eredő intenzívebb szellemi életét fokozza még a vidéki, felvilágosodás szellemét elcsatított főurak hatása is. Így például Somogy megyében gróf Széchenyi Ferenc udvarában udvarában nevelkedett nemes ifjak, akik ugyanakkor érintkeztek Hunyadi János gróffal, a keszthelyi mintagazdaság megalapítójával, fokozott részt vettek a megye politikai és társadalmi életében, a keszthelyi "akadémia" összejövetelein.

A keszthelyi Georgikon, amelyet 1798-ban alapítottak /alapításában résztvett József nádor is /az első magyar felsőbb gazdasági tanintézet, amely nemcsak közvetlenül a mezőgazdaság fejlődését befolyásolta, hanem közvetve szolgált a felvilágosodás eszméinek elterjedését és így a nemesi ellenzéki politika elterjedését is.

Ez az időszak a nemesi vármegyék legerősebb kifejlődésének kora, 1812-1825 között a Habsburgok nem hívják össze országgyűlést és ezért kénytelenek az adó megszavazásáról, vagy ujoncok állításáról külön-külön tárgyalni a megyékkel. Ebben az időben válnak a megyék 52 kiskirálysággá és a megyeszékhelyek, egyre növekvő hivatalaikkal megannyi kis fővárossá.

A vármegyei politikai élet fellendülése szükségessé tette a megyeszékhelyeken megyeházak építését. Egy-egy vármegye jelentősége, politikai súlya az azt kifejező, épülő megyeházon mutatkozik. A megyeházak közül a pesti Zitterbarth Máttyás, a szekszárdi Pollák, a balassagyarmati Kassai Ferenc, a kaposvárit Török Ferenc, a makói Ghiba Antal építi. A vármegyei háza a XIX. század elején nemcsak egy európai stílusnak hazánkban való elterjedését jelenti, hanem olyan épülettípusnak kialakítását, amelyik a sajátos magyar gazdasági, politikai és társadalmi viszonyok szülte és minthogy építésükben Pollákkal együtt a vezető magyar mesterek vesznek részt, alkatuk és formájuk a magyar vidék építészetének jelentős iránymutatója lesz.

A megyeházak és városházak építési viszonyaiknál fogva magukban hordják formai kialakulásuknak hazai jellegzetességeit. Építési körülményeik jellemzők. Tervezőik az építés irányításában gyakran nem vesznek részt, mesterei - mint a miskolci, rimaszombati, komáromi, győri, nyíregyházi megye- és városházak építései ismeretlen mesterek, akik sokszor népies formában szolgálták a középítkezés efajta ügyét.

A közületi építkezés különleges anyagbeszerzési az építő-társadalmi jellege és módszerei, a közületi építetők ellenőrzési eljárásai bonyolultabbak és eltérők a kastélyépítetők főurak, a templomépítő szerzetesrendek, mecénások módszereitől.

Mindennek következményei az elrendezésben, kialakításban jelentkeznek, amelyek elválaszthatatlanok a keletkezésük idejétől és viszonyaitól. Bár ma változott környezetben,

- városképeinkben születésüktől eltérő megjelölést mutatnak, annakidején szerény környezetükből kiemelkedtek, alkotóelemei lettek annak a folyamatnak, amely a nagy történeti stílust hazánkban demokratikussá tette. Jelen városképeinknek változott környezetük ellenére - jellegzetes építészeti motívumai.

A gazdasági és társadalmi helyzet bizonyosfokú megváltozása ellenére az uralkodó réteg a nemesség feudális társadalmi osztálya maradt. A háborús konjunktúra éppen ennek meggazdagodását idézte elő. Ezt a vagyonosodást nem tudta megakadályozni az infláció sem, amelynek oka az 1760 óta rohamosan növekvő osztrák államadósság volt. A magyar köznemesség és főnemesség tekintélyes része éppen feudális berendezkedésünk elmaradt hitelviszonyai miatt nem volt abban a helyzetben, hogy a konjunktúra idején intenzívebb termelést kölcsönök felvételével fokozhatta volna. Így a konjunktúra idején szorított gazdaságot nem tudta lerontani a sorozatos devalváció sem.

+/ Ebből a szempontból fontos br. Lilien József munkássága, aki a Szapáry gróftól bérbevett ercsi uradalomban vezette be nagyjelentőségű újításait. Urbér-rendezéssel, váltógazdaság megteremtésével, új, célszerű gazdasági eszközök és gépek alkalmazásával és a munka megszervezésével megteremtette a modern nézőgazdaság alapjait Magyarországon. Gazdálkodási módszere bebizonyította azt, hogy képzett szakmunkások alkalmazásával feleslegessé, a terméseredményre nézve károsná válik, a jobbágy-munka régi formában való alkalmazása. Sikereitől buzdítva a megyei birtokosok egymásután vették vissza uradalmukat a birkás bérlőktől.

Brunszvik József országbíró martonvásári uradalma 1825-ben József nádor ^{vértes} alosuti és ácsai gazdasága, Csákváron a gróf Esterházyak, a csókakői uradalom területén a Lambergék, Lovasberényben a Czirákyak, Válon az Ürményiek egymásután térnek át az újfajta modernebb gazdálkodási módra. Az új gazdasági rendszer pedig magával hozza éppen a jobbágy-munka eredménytelenségének bebizonyításával a feudális kiváltságokhoz való merrev ragaszkodástól való bizonyos mértékű szabadulást is.

Ez az alapja a különösen a Dunántúlon felvirágzott nagy kastélyépítészetnek, különösen azoknál, akik Habsburgpártiak voltak és a magyar nemesség politikai harcaitól távol állottak.

T. 14.299-53/I. +/ Uj termelési módszerek bevezetése válik szükségessé a mezőgazdaságban, hogy a magyar feudalizmus gazdasági romlásából kiemelkedjék.

és még 1848-ban is ellenezték a nemesség reformtörekvéseit.

Példa rá Cziráky Mózes Antal, aki fejérmegyei főispánsága idején építtette 1825-45 között lovasberényi kastélyát és a lovasberényi plébániatemplomot, pesti palotáját, mindhármat Hild József-fől. Az említett Ürményi József a váli kastélyt és a váli plébániatemplomot építtette. Ürményi Mária Terézia ügyésze, aki az eltörölt jezsuitarend váli-agárdi birtokait kapta II. Józseftől. József nádor alcsuti kastélya, az Eszterházyak csákvári, a Festeticsék dégi kastélya, a gyömrői gróf Teleki kastély, a bajnai Sándor Metternich és a seregélyesi gróf Zichy kastély építése általában ezekre az alapokra vezethető vissza.

A kastélyépítészet megtermékenyíti az udvarházakat és parasztépítészetet Dabasom, Gyónon, a Kis- és Nagykunság-ban. Ez a hatás érződik azokban a kuriákban, amelyek középnemesi birtokokon, például a dabasi Halász család birtokain épülnek, sőt a budai klasszicista villákban visszakanyarodnak a pesti és budai építészethez, hogy tovább vigyék a budai hegyvidék divatba jött erdőségeibe a vidék klasszicista építészeti formáit.

E kastélyok és udvarházak természeti környezetét nem barokk kertek alakítják. Az akkor már Európaszerte és Angliában utazgató főuraink ^{kastélyainak} Alcsuton, Dégen, Csákváron, Fóton és Lovasberényben a megváltozott kertépítészet módszereivel, a botanikus kert eszközeivel természetesen alakult bokrok és fák ölelik körül. tével - formailag ellentétesen - de számunkra mégis érthetően a kristálytisza, szabályos klasszicizista épületeket.

A magyar feudalizmus másik pillére, az egyházi nagybirtokosság, főpapok, primások, érsekek és püspökségek korabeli építkezései nem választhatók el a hazai feudalizmus történetétől.

A politikai történet síkján is jelentkezik néhány jelentős esemény a magyar katolikus és protestáns egyház életében. Az esztergomi káptalan, amely 1820-ig még a török hódoltság óta Nagyszombaton székelt, csak 300 évi távollét mulva tért vissza Esztergomba. A század elején Rudnay, majd utóda, Kopácsy királyi jóváhagyással a közel 100.000 hold esztergomi egyházi birtok jövedelmén kívül a 120.000 hold veszprémi birtok 3 évi jövedelmét fordíthatja az esztergomi székesegyház és a vele kapcsot-

latos primási építkezések céljaira. 1820-ban fognak hozzá az esztergomi székesegyház, primási palota és a papnevelde bőví-
vezéséhez és építkezéséhez. Annak befejezése a reformkorszak
idejét meghaladja, de a munka zöme a XIX. század első felére
esik. Az esztergomi székesegyház építésének idején a király-
városi plébánia alapítása melleékesen alkalmat ad arra, hogy
a főtemplom építész, Páczh, az esztergomi Szent Anna templom
épületében a klasszicizmus egyik jellegzetes centrális templom-
megoldását is kialakíthassa.

Mária Terézia korában válik ki a győri egyházmegyéből
Szili János püspöksége idején a szombathelyi egyházmegye,
amelynek Hefele által épített klasszicista temploma /1791/ a
szeminárium és a préposti házak jelzik az egyházi építészet
történetének klasszicista állomásait.

1804-ben Esterházy Károly egri püspök halálával alkalmas-
nak tartották az időt, hogy az óriási kiterjedésű egri egyház-
megye episzkopális területét és nagy feudumát felosszák az eg-
ri érsekségre, a kassai és szatmári püspökségekre. Mindez le-
hetőséget adott a szatmári püspöknek, Fischer Istvánnak és az
egykori egri kanonoknak, Hám János, később szatmári püspöknek,
hogy e korban barokk-kori templomépítészeti telítettségé-
nére új nagyobb klasszicista templomokkal gazdagítsák a magyar
egyházi építészetet.

Esztergom, a szatmárnémeti püspökség temploma, a refor-
mátus klasszicista templomok építései hazai történetünk-
ből ki-
szakítva formálisan hozhatók csak párhuzamba azokkal a templom-
épületekkel, amelyeknek építése az európai klasszicista egyházi
építészet egy-egy állomását jelenti. Németországban Potsdamban
a Nikolaikirche, az összes protestáns egyházak közös isten-
imádására épül /1830/ és a párisi Madeleine-t Napoleon katonái-
nak dicsőség-csarnokául szánta.

A templomépítkezések új munkaterületet nyernek a református
templomok építésében.

I. Lipót uralkodása alatt mintegy 550 templomot vesznek el
a reformátusoktól, ami nem egy helyen heves vitákat, sőt véres
harcokat robbantott ki, annak ellenére, hogy a XVII. és XVIII.
században bizonyos telítettség jelentkezik a templomépítészet-
ben. A rekatolizálás vezetői azonban ezektől a helyzetektől nem

riadnak vissza. A protestánsok több helyen inkább állalják a katolikus templomok felépítését, csak hogy templomukat megtarthassák. Templomaik felépítésében ebben az időben mindenféle korlátozásokkal kellett megküzdeniök. Egyszerű kivitelű, szerény külsejű templomok megadott építési engedélyét is visszavonták abban az esetben, ha csak egy lábnyi eltérés mutatkozott, sőt még arra is van példa, hogy a templom lerombolását is elrendelték és ezért az engedély megvonása után a protestáns hívek más vidékre voltak kénytelenek települni, vagy kivándorolni. Viszonyaikra jellemző, hogy gyakran könnyen szétszedhető talpas templomokat építenek, amelyeket rejtett helyeken állítanak fel.

II. József 1781-ben adja ki a türelmi rendeletet, amely megengedi, hogy minden olyan községben, ahol loo család van, templomot építhessenek, de torony és az utcára néző ablakok nélkül. Ezért sok református templom valamelyik hívő házának udvarán épül fel.

Pesten épült a Deák téri ev. templom /1799-1810/, a pétervári ev. templom, stb., a Cálvin téri ref. templom /1816/. A lehetőségeket támogatja a klasszicizmus alkotó módszere, amelynek stilisztikai egyszerűsége, világos koncepciója, jó világításu teremmegoldása lehetővé teszi a protestáns templomok viszonylag takarékos, nagyobb számu építését.

A napoleoni háborúk következtében előállott gazdasági fel lendülés a nagyobb részt mezőgazdaságra és állattenyésztésre állított gazdálkodásra erősen érezteti hatását. Jellemző, hogy a debreceni reformátusoknak 1802-es tűzvész után a francia háboru terhéből rájuk eső beszolgáltatás ellenére módjuk volt a Kollégium és a Nagytemplom építésének megkezdésére. Építője, Péchy Mihály, hivatásos katona az udvar szolgálatában, ugyanakkor áldozatkész művész és építész, Debrecen kulturáját és polgárosítását szolgálja.

Mindazok az erőfeszítések, amelyek az európai és hazai korai kapitalizmus fejlődésével hazánkban is bekövetkeztek, a technikai és gyáripari termelésnek nagyarányu fejlődése, a kapitalizmus investíciói kitermelik a gyártási műveletekhez szükséges épületfajtákat.

Az ipar fejlődésére, az ország politikai és gazdasági életében beállott változások hatására jó példa a Valero testvérek

selyemgyára Pesten. Az üzemet 1776-ban létesítették. II. József alatt indul komolyabb fejlődésnek. Kevés állami támogatással 1787-ben eljutnak odáig, hogy 126 szövőszéken dolgoztatnak. A kezdődő konjunktúra hatása alatt vagyonuk 1801-ben 163.000 forint. Ekkor 144 szövőszéken dolgoztak. A konjunktúra alatt rohamos fejlődésnek indult az üzem, úgyhogy 1808-ban a Valero testvérek vagyona már 418.299 Ft. 1813-ban már érződik a devalváció hatása, 1816-ban pedig az 1801-es 148-cal szemben már csak 90 szövőszéken dolgoznak 160 emberrel. 1818-ra még ez a szám is csökken. Ekkorra a Valero-féle üzemben már csak 70 fő dolgozik 40 szövőszéken.

A magyar reformkorszak és vele a magyar klasszicizmus építészetének egyik leggazdagabb munkaterülete a vagyonosbódó pesti polgárság megnövekedett életigényeinek kielégítése. Ez tükröződik az épületek megjelenésében, az anyagok felhasználásában - kivételek figyelembevételével - a mesterek művészi színvonalában. Ennek kísérőjelensége az építészettörténet fejlődésének állandó mozzanata - az egyes épületek architektonikus kialakíthatóságának következménye, egyes épületfajták formai egymásrahatása. Ebben döntő szerepet játszik, hogy a XIX. században több a világi építkezés. Az egyházi építészet és a világi építészet formaeszközei erősen egymásra utalnak.

Különös jelentőséget ad ennek az, hogy a századfordulóra kialakult Pesten a többlakásos bérház típusa. Pest lakossága az 1800-as évekre a többi európai városéhoz hasonlóan rohamosan növekszik. Míg 1765-ben Pesten 1146 házat számoltak össze, 1820-ban 3584 a lakóházak száma.

A napoleoni hadjáratok, a világpolitikai és a hazai gazdasági viszonylatok, a kontinentális zárlat erőteljesen alátámasztják Pestnek, mint kikötővárosnak jelentőségét.

Pest-Buda lakosainak száma a városi népesedés következtében egyre nő. 1799-ben 54.176, 1821-ben 78.599 a lakosok száma. 1848-ban meghaladja a 120.000-et. Már 1801-ben József nádor is felhívja a király figyelmét Pest város fejlesztésének szükségességére. Az akkori bürokráciában nem is hosszú idő múlva, 1804-ben Magyarország nádora és a helytartótanács elnöke Pest város tanácsával közölte a királynak azt akivánságát, hogy a városi tanács T. 14.299-53/I.

ismertesse, mik a városszabályozás legsürgősebb teendői. 1803-ban megalakult a királyi Szépitő Bizottság, amelynek vezetését királyi biztosi minőségben az udvar József nádorra ruházta. A Szépitő Bizottság tervére - amelyben elsőrendű szerepet játszottak a Belváros, a Lipótváros szabályozása, - Hild János építőmester szabályozási programot dolgozott ki.

A Szépitő Bizottság gazdasági alapjául azokat a városi telkeket jelölték ki, amelyeket a szabályozás és a középületek létesítésének anyagi fedezetére adtak. A vagyon csak részben szolgált építkezésre. Színházépület-, hajóhivatal, sóhivatal, dohányhivatal építése mellett épületbontások, térrendezés, fásítás, a Dunapart szabályozása, utcák feltöltése képezték a kiadásokat.

Pestnek és Budának tervszerű fejlesztése kapcsolatos Széchenyinek és a magyar forradalmi kormányynak a két város egyesítésére vonatkozó törekvéseivel. 1829-ben írja Angliában Széchenyi Hunyadi Ferencének - "Magyarország szíve Pest és Buda, amelyet meg lehet szépíteni, felemelni, előbbre vinni, boldoggá tenni." Kossuth is így örvend 1841-ben Pest fejlődésének: "Mindinkább növekedik az izlés, amit a Lipótváros pompás palotáinak tengere mindennél jobban bizonyít."

Budapest főváros nemzeti alapon való fejlesztésének gondolata összeforrt Táncsics Mihály nevével. Táncsics az abszolutizmus börtönében rajzolja meg Budapestnek, mint a jövő fővárosának képét. A kép a szabadságharc után, 1864-ben lát napvilágot, azt Táncsics álneven juttatja ki a börtönből. A reformkor nagy munkásforradalmára messze jövőre tekintő képekben rajzolja meg a város szabályozását.

A vezető építészek, Pollack, Hild, Zitterbarth, Kasselik, többemeletes, soklakásos bérházakat terveznek, amelyek biztosítják a polgárság tehetősebb rétegeinek a biztos jövedelmet. Ezek a bérházak alaprajzi elrendezésükben, felépítésükben, néhány nobilesabban kiképzett részükben /kapualj, lépcsőház, udvar, vesztibulum/ tükrözik a magasabb életformára törekvő polgárság igényét. Az építészeti izlés és a kialakuló architektúra különböző épületfajtákon való hasonulása önként felmerül abból, hogy egyrészt a megbízó és építőművész, valamint az építők és az építőművészek, általában véve az építészek azonos társadalmi

viszonyok között élők, akárcsak a középületek, megyeházák, városházák megbízó közületei. A XIX. század első felében a polgári társadalom a korabeli festőket és szobrászokat nem ismerte el azonos értékű elemeinek, az építészek munkásságát vagy céhbeli hovatartozásuk alapján, az előkelő polgári körökben otthonosak lettek.

A társadalmi élet külsőségének gazdagodása összefonódik a reformkorszak nemzeti nevelő célkitűzéseivel kulturális területen is. A XVIII. század társadalmi összejövetelei elválaszthatatlanok a kastélyoktól és palotáktól. A szélesebb rétegek, így elsősorban a pesti társadalom efajta építkezési igénye érthetően a XIX. század eleje óta foglalkoztatta a közületeket és a hatóságokat. Ennek előfeltétele az volt, hogy Pestet és Budát a nemzeti kulturális élet központjává fejlesszék. Egyik eszközüllátszott a magyar színjátszás megerősítése, amely a maga akciókörében népszerűsítette a magyar reformkor szellemi és kulturális célkitűzéseit. A XVIII. század utolsó évtizedeinek magyar színjátszó társaságai szüntelen vándorlásban kiszolgáltatottjai egyes főurak, földesurak, vagy mágnások alkalmi mecénáskodásainak. A 30-as évekre kialakulnak a városi életnek azok a formái, amelyek az állandó magyar színjátszás számára lehetőséget és szükségességet hoznak. A színházépítés súlypontja természetesen Pestre esett. A német színház a század elején megvalósul, míg a magyar nyelvű színészet csak a német társulat elhagyott örökében, a dunaparti Rondella házában nyert otthont. Széchenyi István kísérletei után Földvári Gábor alispán a megye segítségével 1837-ben megnyitja a pesti magyar színházat, amelyet Zitterbarth Mátyás tervezett. Az európai XIX. századi polgári életformáknak hasonló igényeivel lép fel a Vigadóépület, amely 1829-ben Pollák Mihály tervezésében valósul meg, amelyet sajnos Hentzi ágyui elpusztítottak.

Pest-Budának nemzeti kulturális élet központjává való fejlesztése a magyar társadalom mozgatását jelentette Pest felé. A XIX. század közlekedésének fejlődése alkalmat ad arra, hogy a kor felfelé ívelő építészete szállodaépületek fajtáit is kialakíthassa. Az igényesebb vidéki nemességnek, főurainknak Pesten való letelepedése csak egyik mozzanata a kérdésnek, - fokozott jelentőséget kap az ország idegenforgalma, a nápolyi háborúk

T. 14.299-53/I.

folytán Bécsből Pestre menekültek miatt. Szállodajellegüket kikerekíti társadalmi életben szerzett jelentőségük, különösen vidéken, Herkulesfürdön, Balatonfüreden, Pöstyénben, Parádon, ahol az összetettebb igénynek megfelelően gazdagabb építészeti lehetőségeket ad az épületfajta. Ezek az alkotások kisvárosaink vezető jellegű épületei lesznek. Falvainkban, így a pestmegyei alsódabasi járásban a dabasi urak kaszinó lesz a nemesség kulturális életének középpontja.

A reformkor építészetéhez fűződnek a magyar kultúrának azon alapvető tudományos nemzeti intézményei, amelyeket külföldön abszolutisztikus fejedelmek valósítottak meg. Az 1832-36-os országgyűlés a nemesség önkéntes megadóztatása alapján 500000 forintot szavazott meg a Nemzeti Múzeum megépítésére, amelyet Pollack Mihály, a Ludoviceum, Kossuth Akadémia építésének befejezése után valósított meg. A Nemzeti Múzeumot nemcsak történelmi relikviának, a mult összegyűjtött kincseinek elhelyezésére, raktározására szánták. Benne Pest-Buda ünnepi középületét akarták megvalósítani. Az ünnepi csarnok gondolata csak emeli a Nemzeti Múzeum eszmei tartalmához fűződő gondolatokat. A Múzeum dísztermében hangversenyezett Liszt Ferenc, Volkmann Róbert és Székely Imre, a Filharmoniai Zenekar első előadásait, a Főrendiház üléseit itt tartották és lépcsőinek postamensét Petőfi Sándor léptei szentelték fel.

II. Hozseftől 1820-ig több-kevesebb erővel a rendiség, különösen a köznemesség soraiban mindenütt elterjedt egy olyan felfogás, amely a nemzeti nyelv művelésében, az idegen uralkodó elnyomása elleni küzdelem idealizálásában véli megtalálni a maga célját és romantikus elgondolásában minden társadalmi és gazdasági elmaradottsága okát a nemzeti elnyomásban látva, azt képzei, hogy a műveltség nemzetibbé tételével lehetővé teszi az országnak a nyugati műveltebb államok sorába való lépését is. A lassu társadalmi megmozdulás, a polgárosodás, a technikai találmányok lassu beszivárgása az országba lassanként bizonyos főuri, vagy előkelő köznemesi réteget a gazdasági reformok szükségességének hangoztatásához visz. A gazdasági írók már nemcsak arról beszélnek, hogy a nemzeti nyelvet kell művelni, hanem arról is, hogy elmaradt gazdasági rendszerünkön kell változtatni.

Ezek az események a fejlődésnek - belcértve a jobbágymunka eredménytelenségét - azok az alkotó elemei, amelyek lehetővé tették, hogy az 1825-től összehívott rendi országgyűléseken új hangok szólalhassanak meg: a reformok hangja.

A francia háborúk költségei következtében kivetett új adózási rendszer és az udvar 1815 óta meginduló fokozott beolvasztási kísérletei ellen a magyar nemesség az 1820-as évek vármegei ellenállásával tiltakozik. Az 1811 óta megerősödött megyei rendi kis gyűlések hagyományaikhoz híven akkor is a kompromisszum alapján állnak. A tiltakozás eredménye az 1825-ös országgyűlés. Ez és az utána következő rendi gyűlések is lényegében a közjogi téren elkövetett, a régi alkotmány ellen irányuló támadások ellen védkeznek. A nemesség gondolat- és eszmévilágának közép-pontjában még mindig a régi nemzeti ellenállásnak a nemesi előjogok védelmében, az abszolutizmussal szemben hangoztatott szólamai állanak. Polgárságról ezeken a gyűléseken még nem beszélhetünk. Valóban reformálni csak azok a köznemesi származású fiatalok akartak, akik már megértették a francia forradalom szabadságelvét: Vasvári, Jókai, Klauzál, Deák.

Társadalmi reformok inkább csak az országgyűlésen kívül hangzanak el a Széchenyi és Kossuth képviselte új irányban. Széchenyi a magyar főnemességet szeretné kiemelni a francia háborút követő infláció gazdasági nyomása alól. Célja a főuri birtokok modernizálása, a főnemesség gazdasági hatalmának növelésével együtt politikai befolyásának további biztosítása. A szentszövetségi abszolutizmus azonban már nem segítette a feudalizmustól elszakadni akaró főnemességet. Ez a kor nyugaton már a kapitalizálódó polgári társadalom kora.

A reformkorszak másik vezéralakja Kossuth. Az ő hatása sokkal nagyobb. Hatásának oka abban van, hogy politikájában a nyugati, polgári nacionalizmussal a rendi nacionalizmus ötvöződik össze.

A közvéleményt az 1830-as években még sem Széchenyi, sem Kossuth nem indította politikai tettekre. A reakciós Szentszövetséget veszély nyugatról fenyegette. Délamerika és Mexikó elszakadnak Spanyolországtól, köztársaságokká lesznek, Brazília alkotmányos császárság, Anglia, Francia- és Oroszország a Szent-szövetség olvei és Metternich tevékenysége ellenére segítik

Görögországot a törökök elleni felszabadító harcban. Az 1830-as juliusi forradalon elüzi trónjáról X. Károlyt és Égalité Fülöp fiát, a polgár-király Lajos Fülöpöt ülteti trónra. Metternich fenn akarja tartani a Napoleon bukása után nehezen megteremtett politikai egyensúlyt. A magyar nemesség is fél a juliusi forradalom hatásától. Ennek következménye az, hogy az 1830-as országgyűlésen a rendek készségesen megszavaznak 50.000 ujoncot és V. Ferdinánd néven királlyá koronázzák Ferenc császár fiát. V. Fer-

A köznemesség nem hajlik a reform felé. Az 1830-as országgyűlés operátumainak megtárgyalásánál a megyei köznemesség a reformok ellen szavaz. A főnemesség körében szórványosan meginduló korszerű gazdálkodáson és a velejáró feudalizmustól való távolodáson kívül a francia háborúk konjunkturájának hatása a magyar nemesség politikai életére csak annyi, hogy a közép- és kismemesek körében még erősebb talaj teremődik a rendi nacionalizmus számára. A gazdaságilag megerősödött és a rendi nacionalizmus szellemében politizáló köznemességnek legfontosabb tevékenysége a rendi kiváltságok védelme a király beolvasztási törekvéseivel szemben. A nemességet a reform oldalára csak az udvar állíthatta. Ez történt meg 1839-ben. A kormány perbe fogja Wesselényit, Lovassyt, Kossuthot és még 20 más politikust. A nemesség annak ellenére, hogy nem osztotta az elfogottak radikálisabb politikai nézeteit, tiltakozott az elfogatás ellen, mert ebben a rendi alkotmány megsértését látta. A rendi országgyűlések még mindig a régi rendi alkotmány alapján mozognak. Nem volt forradalmi az 1839-40-es és az 1843-44-es országgyűlés sem. Legjobb esetben az ősiség megváltoztatásáról, az urbériség és a városi képviselőlet kérdésének rendezéséről beszélnek ezeken az országgyűléseken.

Azok a reformok, amelyeket II. József kezdett, majd más vonalon Széchenyi és Kossuth folytattak, az alakuló, forrongó gazdasági és politikai rendszert építik tovább és ha döntően nem is alakíthatnak át semmit, arra a reformok elégségesek voltak, hogy a forrongást, a struktúra belső bomlását siettessék.

Ezt bizonyítja az is, hogy annak ellenére, hogy a 47-es országgyűlés sem jut még túl a rendi előítéleteken és még mindig az ősiség megváltoztatásáról, az urbériség rendezéséről tárgyal, a március 15-i események hatása alatt önként megadja a lehetőséget

a feudalizmus felszámolására és még ezen is jóval túlhaladva, egyszerre harcol a magyar köznemesség - a forradalom alapvető társadalmi osztálya - az idegen elnyomás ellen a nemzeti függetlenségért és a feudalizmus ellen is a polgári szabadságeszmények érdekében.

A magyar köznemesség ugyanis belátta, hogy a nemzeti függetlenség kivívása nem választható el Magyarország polgári átalakulásától. Az önkényuralom elleni harcot a rendi alkotmányosság, a magyar autonómia síkján nem lehetett sikerrel megvívni. Vagy bele kellett törődni az abszolutizmus bizonyos nem lényegbevágó változtatásokkal való fenntartásába, vagy pedig túl kellett haladni a reformmozgalom eddigi keretein. A köznemesség helyes politikai érzékkel az utóbbit választotta és a 48-as országgyűlésen lelkesedéssel szavazta meg a jobbágyszabadítás feudalizmust felszámoló rendelkezéseit. A fejlődésben 2-300 évvel visszamaradt parasztság így saját érdekei védelmében, az őt felszabadító törvények védelmében aktív részesevé válhatott és vált is a magyar nemzet függetlenségi harcának.

Magyarországon azonban az a forradalom, amit már évtizedekkel ezelőtt elindított a köznemességben belül forrongó erő, sohasem tudott volna kifejlődni a polgárság hatóereje nélkül. A forradalom elért eredményeit nem a március 15-i események hatása alatt forradalmasodott polgárság vívta ugyan ki. A harc a köznemességből indult és ez a réteg valósította meg, másnéven nem is volt meg a társadalmi és gazdasági alapja. De a köznemesség által előkészített talajon az első lendületet a pesti polgárság adta, azt a lendületet, amellyel a forradalom tovább tudott haladni az indulás adta sikon.

A bécsi októberi forradalom leverése után azonban - mikor Európa forradalmi nemzetei lassanként elhallgatnak, meggörnyednek az abszolutisztikus kormányok súlya alatt, a Szentszövetség Európájában már nem diadalmaskodhatott egy különálló magyar forradalom minden hősi erőfeszítése ellenére sem. A 48-as szabadságharc történelmi helyzetünkől következően a világsi fegyverletételhez vezetett és utána elsikkadt a szabadságharc minden vívmánya. Ennek oka az, hogy a mi polgárságunk csak arra volt elég, hogy lendületet adjon a forradalomnak. Arra már nehogy a leverett forradalom után a nyugati polgári osztályok mintájára

T. 14.299-53/I.

a polgári szabadságesztnék nálunk is a gazdaságilag vezetővé vált polgárosztály körében gazdasági és politikai liberalizmus formájában kifejlődhettek volna.

A reformkorszak idején tehát a magyar társadalom összképét két osztály, a nemesség és polgárság határozza meg. A két osztály magatartását, kialakuló ideológiáját és egymáshoz való viszonyát pedig az idegen elnyomás, az osztrák gyarmatosítás elleni harc. Az idegen elnyomás elleni küzdelem következtében válik a feudális kiváltságaihoz, rendi jogaihoz politikai és gazdasági téren ragaszkodó nemesség németesítő törekvések elleni harca a magyar nemzet függetlenségéért vívott harcává.

Ez a harc szükségszerűen magával hozta a kereskedelem szabadságáért, az egyenlő vámrendszerért, az iparosodás lehetőségéért folytatott küzdelmet is. És itt kapcsolódik a köznemesség mozgalmához a polgárság. A részbeni közös gazdasági érdek sajátossá teszi a polgári jogokat kívánó nemesség és a kialakuló, még csak kevés helyre koncentrálódó polgárság viszonyát.

A nemesség történelmileg alakuló polgári életformája a közös gazdasági érdekek alapján lehetővé teszi a polgárság számára,

hogy ideológiájában, társadalmi magatartásában és elméleti célkitűzéseiben magáévá tegye a köznemesség álláspontját. Ez az idegen kényszer alatt szükségszerű egyesülés pedig lehetővé teszi, hogy a feudális rendi szellem és polgári szabadságjogok francia forradalmi mintára való kívánása a magyar reformkorszak művészetében és ideológiájában sajátos egészzé ötvöződjék össze.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

A magyar klasszicizmus építészete hiven tükrözi a reformkor társadalmának öntudatát, megoldja építészeti igényeit, teljesíti "a magyar világ meghódításának művészi, gyakorlati szerepét." Ha a magyar reformkorszak építészetének az európai klasszicizmus-hoz való viszonyát és ha a stílusban az építészeti magyar hozzáállás specifikumát kutatjuk, hogy a klasszicizmusnak a magyar haladó hagyományokból betöltött szerepére nézve további hathatós indokolást adhassunk, akkor az ismert módszerek mellett más eljáráshoz is folyamodhatunk. Bizonyos vonatkozásban megközelíthetjük történetileg azon az alapon, hogy ha a magyar klasszicizmus a maga korában helyesen vetette fel és oldotta meg hazánk építészeti

feladatait és azokat oldotta meg, amelyeket a reformkorszakban és csak hazánkban lehetett ^{fel}vetni, akkor bizonyára vannak olyan tartalmilag és formailag eltérő klasszicista alkotások, amelyek a magyar reformkorszak klasszicista építészetében nem szerepelnek.

Formai vonatkozásban csak ismétlésekbe lehet bocsátkozni, mikor újból megállapítjuk, hogy a magyar klasszicizmus a magyar építészet megelőző korszakának, a magyar copf építészetnek széles hagyománybázisára támaszkodik, arra a copf építészetre, amely magas színvonalon bonyolítja tovább a vezető középeurópai és osztrák késői barokk építészetet. Mindez nem véletlenül, hanem a reformkor - elmondott - társadalmi strukturájából folyik, amely a XVIII. század végének társadalmi alkatától, bár célkitűzéseiben különbözik, fajlagos összetételében - a magyar nemesség említett kettőssége folytán, azonban döntően, az osztályharc értelmében nem változik meg.

Ezért a magyar klasszicizmus formailag semmiesetre sem vethette fel aképen megoldásait, mint a francia direktor, vagy a görög mitológia regényessége iránt lelkesedő német klasszicizmus, de semmiesetre sem úgy, mint az angolok történetileg kialakult klasszicizmusa. A magyar klasszicizmus módszereiben sem alakul az európai országokhoz hasonlóan, hogy csak egyet említsék, a külsőnek a belsőktől való elszakítottóságában, mint a francia királystílusokban. És ha végigfutunk az európai klasszicizmus tematikáján, a váci diadalív korai klasszicista esetétől eltekintve, a magyar klasszicizmusnak nincs előadnivalója a Port de St. Denis, Port de St. Martin, az Arc de l'Étoile, az Arc de Carrousel, a Brandenburger Tor nyelvén és nem ismeri a Friedrichsdenkmal, a Walhalla, vagy a Ruhmeshalle feladatait.

A magyar klasszicizmus, a magyar reformkorszak, a XIX. század első fele magyar társadalmának reális ábrázolástól nem szabad el. A magyar klasszicizmus ránk hagyta a meg nem valósított esztergomi bazilika, a lipótvárosi templon terveit, de nem hagyta ránk Piranesi és Gilly vízióinak, álmainak meg nem valósult terveinek lapjait.

A magyar specifikum elemzésnek még egy másik módja is kézenfekvő. A klasszicizmus minden nép építőművészetében jelentkezik, tükrözi a kor gazdasági politikai viszonyai között élő társadalmának tudatát. És ninthogy ezek a népek, országok, gazdasági területek, kulturkörzeteként mások és mások, a stilus nem is lehetett internacionális. Az egyes országok klasszicizmusa specifikus jellegzetességének megközelítése igen gyakran a priori megállapításokból indul ki. Ha folyamatában vizsgáljuk az európai klasszicista irányzatok fejlődését, nem hanyagolható el az a szempont, hogy az egyes nemzetek és kulturájuk az antik előképet másképp és másképp látják.

Itáliában a XVIII. század végén Piranesi rajzai a Via Appiaról muzeumokkal, kolumbáriumokkal, szobrokkal és képekkel, reliefekkel, emlékoszlopokkal, obeliszekkel agyonhalmozott ut-szegélyeivel, Rómának nem a II. és III. századból való képét hozzák elénk, ennek ellenére Piranesi másfél ezredév után készített vázlatairól feltételezhetjük, hogy ha Diokletian császár ezeket látta volna, ezeknek alapján bizonyára tervezetetett volna vele fürdőt.

Aligha állitható ez Klenze Walhallájáról, amelynek hatalmas lépcsőzete, mint egy görög peripteros alépitménye gyökerében ellenkezik azzal a művészi felfogással, amelyet a görögök vallottak. A görögök a környezet és táj megválasztásában, az épület elhelyezésében nem arra törekedtek, hogy a tájat, a környezetet átformálják, hanem hogy az épületet annak szerves részévé tegyék,

A francia direktoár dorizmusa idézi fornáiban a görög archaikus kor építészetét, ezzel szemben a londoni Szent Panthracius temploma, amelyen egy együttesben szerepel egy rotunda, a Szelek tornya és a Iyzikrates emlék, a görög klasszikus alkotások olyan értelemnélküli egymásra halmozása, amely minden újító gondolata ellenére sem versenyezhet a direktoár művészetével.

A német klasszicizisták is másképp látják az antik világot és az antik építészetet. Schinkel és Weinbrenner, valamint Gilly át vannak szöve azzal a romantizmussal, amellyel Goethe déli nosztalgiája az antik világ felé fordul. A német klasszicista nosternek, Schinkelnek és Gillynek Piranesihez hasonló romantikus - még nem épült álmai közeljárnak Piranesihez.

A francia klasszicizálódás és az antik előkép felé való fordulás együtt halad az enciklopedistákkal. Diderot az erkölcs nevében ítéli el Bochart és erkölcsi nyugjhadást követel a művészetben. Diderot és D'Alambert enciklopédiája klasszicizáló műasztalosmunkákról mutat be táblákat.

A magyar klasszicizmus nem terhes a német művészettörténeti filológiától, Napoleon rómaiaskodó antik császári gesztusaitól, Anglia évszázados Palladio kultuszától és nem néz Hellasra, mint beteljesedett művészi ideálra. Az alaki szigorúság, a lelkiismeretesség, a csiszolt forma, az emberséges építészeti gondolkodás csak ébresztője a hazai barokk után a társadalmi tudatnak, a kifejezés igényességének, a forma felelősségnek és nem áll távol köznemességünk deákos műveltségétől. A klasszicista fornák a reformkorban ^{éppen úgy,} ~~szobrászok~~ mint anennyire költőinknek, képzőművészeinknek a magyar szobrászat és a magyar vers klasszicistáinak módszerei.

A magyar klasszicista kor szobrászata - ha csak néhány rövid szóban is beszélünk róla - hozzájárul a magyar reformkorszak művészi tükörképéhez. A XVII. és XVIII. század barokk építészetének szobrászata a magyar képzőművészeti kultúra számára csak morzsákat jelentett. A Bécsből beáramló templomberendező és stukkátőr szobrászat a magyar szobrászok számára csak morzsákat juttattak. Kapcsolatuk a barokk kor építészeti kifejezési eszközeivel azonosak, céljaik is ugyanazok - művészeti mozgósítás a barokk szellemében, a barokk életelvek, a barokk társadalom, a rekatolizálás és az abszolutizmus érdekében.

A XIX. század magyar szobrászata talán kevesebb művészi kvalitással, de céljaiban és programjában a magyar reformkor politikai és társadalmi célkitűzéseivel ötvöződik össze. Ferenczy művészeti munkásságát nem lehet összevetni akár egy Anton Krauseval, akár Hebenstreitével. A magyar művészi öntudat kialakításában a szobrászat terén Ferenczyben szilárdan él az az elhatározás, hogy megteremtí a magyar szobrászművészetet. Lehet, hogy képességei nem állottak arányban lelkenedező hazafiságával. A magyar márványok után való kutatás, magyar művészeti akadémiáért, szobrászati iskoláért folytatott harcai - a reformkorszak kulturális harcának kiegészítői.

A hazai klasszicizmus sajátos alakulásának megvannak a

korabeli építészet-elméleti okai is. A magyar klasszicizmus nem rendelkezik olyan elméleti uttörőkkel, mint Winckelmann Krüger-cius Stuart és Revett és nem rendelkezik olyan hazai elméleti és gyakorlati szakkönyvekkel, amelyek az építőművészek és architektorok munkáit segítik. A mesterek képzése nem főiskolákon, hanem az építőipari szakiskolákon folyik, sőt a rajziskolákon. Az építésztanítás segédkönyvei csak az érett klasszicizmusban terjednek el, így Kresznerics Ferenc rajztanár és mérnök munkái. A szakműveltség terén ösztönző szerepük a szerzetesi iskoláknak van, ahol nemcsak rajzot, hanem építészetet is tanítanak és ezzel a szép iránti fogékonyságot beleoltják hallgatóikba. A pesti piarista ginnázium egyik tanára, Spindelhuber Ede "Polgári építészet" c. kötetet adott közre. A pesti, budai, győri és az országban 16 helyen működő iskolák számára nem állnak rendelkezésre Angliában nagy számban kiadott Palladio ismertetések és Vignola oszloprendjének a korban megjelent ismertetései. A művészi színvonal emelésére itt-ott jelentkeznek igények a Magyar Képzőművészeti Akadémia felállításának szorgalmazásában. Jó János egri rajztanár - akár csak napjainkban - az Akadémia ügyévé akarja tenni az építészetet és az architektúra oktatását. Maga Ferenczy István a pozsonyi országgyűlésen sürgette a Képzőművészeti Akadémia felállítását. Széchenyit a piarista tanároknál Révai Miklós tanította architektúrára. Amíg 1725-ben két építőmester dolgozott Pesten, 1800 és 1850 között Pesten 35 és országszerte 30 építész és építőmester dolgozott. Művészettörténetünk számontartja a vidéki mestereket is, Kaposvárott Dankó Józsefet, Kolozsvárott Török Pált, Kassán Bellák Józsefet, Nagykőrösön Rábel Károlyt, de számtalan közöttük ismeretlen. A magyar klasszicista mestereket, kőfaragókat, piktorokat és a vidéken tengődő szakembereket Kazinczy Ferenc országot járó utazgatásai közben szinte felfedezi városainkban, azonban ez a kulturális tömegmozgósítás erőtlenné válik.

A körülmények szerencsés találkozása folytán a klasszicizmus építésze Magyarországon a legkedvezőbb körülmények közepette erőszt gyökeret, majd erőteljes virágzásnak indul és az alkotások gazdag sorát hozza létre.- írja Zádor Anna.

Az alkotások gazdag sora elválaszthatatlan attól a szerep-
től, amely a reformkorszak építészeté a magyar tájhoz, a magyar
történelmi építészetéhez való vonzódásunkban betölt. Egy korszak
alkotásainak gazdag sora képes az építészet és a táj között olyan
elválaszthatatlan kapcsolatot létesíteni, amely a kettőt együtt-
véve összképükkel a hazának konkrét alkotó elemévé formálja ben-
nünk. Az a történelmileg kialakult tartós közösség, amely a nem-
zeti jelleg formálásában jelentkezik, az életviszonyokkal válto-
zik, nem független a terület, a gazdasági élet és a kultúra kö-
zösségében megnyilvánuló lelki alkatától. Ennek a lelki alkatnak
kialakításában a haladó hagyományok a nemzeti öntu-
dat kiemelkedő szakaszai.

A reformkorszak
nemzeti öntudatának kialakítása elszakíthatatlan a kor társadalmá-
nak művészetétől, ideológiájától, tükröződésétől, építészetétől.
A magyar klasszicizmus építésze, alkotásai nemcsak annyiban
alakítói a magyar építészeti tájnak, anennyiben szerencsés,
vagy kevésbé szerencsés körülmények következtében városaink
mai építészeti arculatát kialakítják, hanem abban is, hogy a
magyar nemzet haladó öntudatának kifejezői.

A debreceni nagytemplon súlyos, tönör, torpeszkedő tömege
és architektúrája, a kollégium zárt tömbje és monumentális tago-
lása elválaszthatatlanul hozzátartoznak, sajátos módon határo-
zák meg Debrecen. Építészeti, táji, kulturális alkotó elemei
az Alföld sokszor leírt és még mindig kimerítetlen táji jellegének,
de elválaszthatatlanok a magyar reformkorszakban betöltött tár-
sadalni szerepüktől.

A pesti negyeháza, amely Kossuth lenélyebb hatású beszédeinek
volt tanuja, nemcsak a XIX. század Kazinczy által rajonva leírt
Pestjének, hanem mai Belvárosunknak is építészeti szemlélődésünk-
ben, sőt rohanó napjainkban is emelkedett esztétikai pillanata.
A Lloyd palotában született meg a Lánchíd gondolata, a Károlyi
palotából hurcolják el az első felelős magyar ninszterelnököt,
Batthyány Lajost. Szombathely káptalani építkezéseiből összeálló
klasszicista városrész összeolvad Esztergom Várnegyének konturjá-
val és a dabasi, győni falusi kuriák képeivel, a magyar klasszi-
cizmus összképével.

Széchenyinek a klasszicizmus építészetével szemben tanusított elitélő magatartása ellenére a korábban hazánkba érkező külföldi utazók nemcsak Pest táji szépségének fekvését emelik ki, hanem minden egyhangúsága ellenére, a pesti Dunapart kiépítését is. A kiépítés történeti arculata a magyar szocialista-realista építészet számára már elveszett, de élnek az akkori beépítési módból adódó, Dunára szaladó utcák ritmusai, amelyek nemcsak a reformkorszak építészetére emlékeztetők, hanem arra a városépítési ökonómiára, bölcseségre, amely a pesti Dunapartot értelmesen azonos, áttekinthető nagyságu és léptékű részekre tagolja.

A hazai reformkorszak klasszicizmusának - építészetünk utjának keresésében a haladó hagyomány gazdag tárházának részletes ismerete nem áll ellentétben azzal, hogy klasszikus fogalom alatt sokan csak azt a magasabbrendű bölcseséget értik, amely az építészet fejlődésében a kiemelkedő alkotásokat organizmusok magasrendű logikájával, világos tektonikus felépítésével, harmonikus arányaival létrehozta. A hazai klasszicizmus építésze, annak kiemelkedő alkotásai nem nélkülözik ezt a magasabbrendű bölcseséget. A Nemzeti Múzeum építészeti organizmusa, felépítésének tektonikája, klasszicista nyelven is produkálja a klasszikus építészeti művek hozzáértését, szépségteremtő bölcsességét. Viszont a Nemzeti Múzeum épületének példázása nem jelenti azt, hogy adott körülmények között, adott táji környezetben, adott mesterekkel hazánk egyéb klasszicista alkotásai a maguk módján nem iránytmutató módon oldották meg feladatukat és ezzel szűkebb területen kisebb hatósugárral klasszikus példaképei lehetnek és lettek építészetünknek. Hiszen klasszikus és nemzeti nyelvezetük épen abban a sajátos módon rejlik, amelyekkel a kompozíciós kérdéseket felvetették és megoldották azon a sajátos módon, ahogyan azt akkor és ott csak ők vethették fel hazai viszonyaink között. A mai építészet mai arcán megjelenő klasszicista vonások nem jelentenek visszanyulást a reformkorszakhoz, betűszerinti visszatérést a tényleges állapothoz. Utalnak a jelen és a múlt harcainak összefüggéseire és olyan diszciplínákra tanítanak, amelyek a tartalom és forma egységének megtartásával hazai viszonyaink között alkotásaikkal bölcseségre nevelték környezetüket.

Hagyományaink vizsgálatánál a klasszicizmus építészetének kiemelése azonban mindennél több. "A szocializmus embere csak azzal indokolhatja a hagyományok ápolását, hogy a hagyományokhoz fűző harcok alapozták meg a jelen épületét és így a harc, amely a jövőért folyik a tőlük lerakott alapokon és a tőlük követett irányban folyik tovább." /Révai/.

A klasszicizmussal való foglalkozásunk, tanulmányaink nemcsak művészettörténeti szemlélődést, analízist jelentenek, hanem politikát, és céljuk a jelen harcainak szolgálata.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

FELSŐOKTATÁSI JEGYZETELLÁTÓ VALLALAT

F.v.: Török József

T.14299-53/I.

